

Filosofia 25.3.2021

Alustavat hyvän vastauksen piirteet 25.3.2021

Tässä tiedostossa oleva taulukko (sivulla 3) ei välttämättä ole täysin saavutettava esimerkiksi ruudunlukuohjelman käyttäjille.

Alustavat hyvän vastauksen piirteet on suuntaa antava kuvaus kokeen tehtäviin odotetuista vastauksista ja tarkoitettu ensisijaisesti tueksi alustavaa arvostelua varten. Alustavat hyvän vastauksen piirteet eivät välttämättä sisällä ja kuvaa tehtävien kaikkia hyväksytyjä vastauksia. Alustavat hyvän vastauksen piirteet eivät ole osa Ylioppilastutkintolautakunnan yleisissä määräyksissä ja ohjeissa tarkoitettua tietoa siitä, miten arvosteluperusteita on sovellettu yksittäisen kokelaan koesuoritukseen. Alustavat hyvän vastauksen piirteet eivät sido Ylioppilastutkintolautakuntaa lopullisen arvostelun perusteiden laadinnassa.

Filosofian ylioppilaskokeen vastausten arviointi

Ylioppilaskoe mittaa lukion opetussuunnitelman perusteissa määriteltyjen tavoitteiden saavuttamista. Kevään 2021 filosofian koe on laadittu vuoden 2015 lukion opetussuunnitelman perusteiden pohjalta (LOPS15).

Reaaliaineen ylioppilaskokeen arvioinnissa on otettava huomioon tehtävän kognitiivinen vaativuus. Tehtävänlaadinnassa on otettu huomioon Bloomin kognitiivisia oppimistavoitteita koskeva taksonomia sekä Andersonin ja Krathwohlin siitä kehittämä muunnelmä. Niiden perusteella tehtävässä vaadittavan kognitiivisen prosessin vaativuutta arvioidaan kuusiportaisella hierarkkisella asteikolla: muistaa / palauttaa mieleen, ymmärtää/käsittää, soveltaa, analysoida, arvioida ja luoda (syntetisoida). Kaksi ylintä tasoa ovat taksonomioissa eri järjestyksessä.

Filosofia on yleistä, abstraktia ajattelua. Siksi pelkkä asian ymmärtäminen voi usein olla hyvin vaativa suoritus. Tämän takia mainittuja Bloomin taksonomian luokituksia ei pidä filosofian arvioinnissa pitää kaavamaisen hierarkkisina. Tiedollisen osaamisen eri ulottuvuudet ovat filosofiassa lähes poikkeuksetta limittäisiä, vaikka määrittelyä, kuvailua ja selittämistä vaativat tehtäväosiot ovat yleensä suppeampia kuin erittelyä, pohdintaa ja arviointia vaativat.

Filosofinen ajattelu voidaan yleensä jäsentää sarjaksi avoimia kysymyksiä ja niihin annettuja vastauksia. Tästä johtuen filosofian kokeessa arvioidaan yhtäältä kokelaan kykyä hahmottaa filosofisia kysymyksiä, toisaalta hänen kykyään ymmärtää ja arvioida niihin annettuja vastauksia. Mikäli tehtävässä pyydetään arvioimaan jotakin filosofista väitettä, olennainen osa vastausta on tarkastella, mihin kysymykseen kyseinen väite vastaa. Kun kokelas on hahmottanut oikein taustalla olevan filosofisen kysymyksen, hänellä on selkeä lähtökohta arvioida väitteen perusteita ja pohtia, onko kysymykseen vaihtoehtoisia vastauksia.

Ylioppilaskokeessa arvioitava filosofinen ajattelu ilmaistaan kielellisesti. Siksi arvioinnissa tulee kiinnittää huomiota myös ajattelun ilmaisemiseen monella tasolla tekstin kirjallisesta vaikuttavuudesta kappalejakoon. Kyse ei kuitenkaan ole äidinkielen tehtävästä, ja hyvä kirjallinen esitys on hyvän filosofian vastauksen tunnusmerkki vain siinä määrin kuin se ilmentää hyvää filosofista ajattelua. Hyvä filosofinen vastaus perustuu huolelliseen ajatteluun. Se tarkoittaa vastauksessa useita eri piirteitä. Tärkeimmät niistä ovat vastauksen osuvuus, eheys ja vakuuttavuus.

Osuvuus eli relevanssi ja asiaankuuluvuus on hyvän vastauksen ydin. Hyvät tiedot ja ymmärrys sekä johdonmukainen argumentaatio eivät tuota edes hyväksyttävää vastausta, jos ne eivät liity tehtävään. Tämän vuoksi osuvuus on alla listatuista ulottuvuuksista tärkein.

Eheys liittyy vastauksen rakenteeseen. Kokelaan kyky jäsentää käsitteellisesti ongelmia ja ratkaisuja sekä arvioida perusteluita ilmenee vastauksen johdonmukaisuutena ja moniulotteisuutena. Eheä vastaus on myös selkeä. Filosofisessa ajattelussa kysymykset ja vastaukset on pystyttävä muotoilemaan selvästi.

Vakuuttavuus tarkoittaa filosofiassa ennen kaikkea argumentaation hyvää laatua. Sen ytimessä ovat filosofisesti hyväksyttävät lähtökohdat sekä riittävä yhteys väitteiden ja perustelujen välillä.

Osuvuuden, eheyden ja vakuuttavuuden ohella hyvä filosofinen ajattelu näkyy käsitteiden ja teorioiden hallinnassa sekä ilmiökentän tuntemuksessa. Vastauksen muodolliset ja sisällölliset ulottuvuudet ovat filosofiassa lähes poikkeuksetta osittain päällekkäisiä silloin, kun vastaus täyttää relevanssin minimivaatimukset eli osuu tehtävänantoon. Vastaus voi olla tiedollisesti hyvä, mutta ajattelun ilmaiseminen saattaa olla heikkoa tai toisin päin. Ulottuvuudet eivät kuitenkaan ole täysin riippumattomia toisistaan, koska esitystapa, käsitteiden käyttö ja ilmiökentän hallinta liittyvät yhteen.

Filosofian tehtävien luonteen vuoksi vastauksen kypsyyttä koskevat seikat ovat erityisen tärkeässä asemassa. Ylioppilastutkintolautakunta on antanut kypsyyden osoittamisesta ohjeet reaaliaineiden kokeiden

määräyksissä (https://www.ylioppilastutkinto.fi/images/sivuston_tiedostot/Ohjeet/Koekohtaiset_fi_reaaliaineiden_kokeiden_maaraykset.pdf). On hyvä huomata, että määräysten mukaan epäolennaisten näkökohtien käsittely heikentää vastauksen arvoa.

Alla oleva taulukko voi auttaa filosofian ylioppilaskokeen vastausten arvioinnissa osuvuuden, eheyden ja vakuuttavuuden näkökulmista. Niiden ja vastauksen sisältöön liittyvien seikkojen avulla muodostetaan yksi kokonaisarvio, joka esitetään tehtäväosiosta annettavalla pistemäärällä.

Arvioinnin ulottuvuus	/Pistemäärä 0	25 %	50 %	75 %	100 %
Osuuus	Vastaus ei lainkaan vastaa tehtävään; tehtävä on ymmärretty ratkaisevasti väärin.	Vastaus liittyy osin kysymyksen alaan, mutta on epäselvä, harhaileva tai sivussa asiasta.	Tehtävään vastataan asiaankuuluvasti.	Vastauksessa ilmenee selkeä ymmärrys tehtävänannosta ja sen rajauksesta, ja siinä käsitellään olennaisimmat seikat.	Vastauksessa ilmenee erinomainen ymmärrys tehtävänannosta ja sen rajauksesta, ja siinä käsitellään kattavasti tarpeelliset seikat ja vain ne.
Eheys	Vastaus on hajanainen ja sekava.	Vastauksessa on yksi asiaan selvästi liittyvä seikka. Vastauksen ainekset ovat kuitenkin muuten satunnaisia tai sekavia.	Vastauksessa on useita asiaan kuuluvia seikkoja, mutta niitä ei ole onnistuttu liittämään yhdeksi kokonaisuudeksi. Vastaus jää usein luettelomaiseksi.	Tehtävänantoon kuuluvia näkökulmia on liitetty toisiinsa johdonmukaisesti ja monipuolisesti. Tuloksena on koherentti kokonaisuus, joka vastaa kysymykseen.	Vastauksessa tehtävänantoon liittyvät relevantit aineistoelementit on suhteutettu toisiinsa. Käsitteet ja perustelut muodostavat johdonmukaisen kokonaisuuden, joka vastaa tehtävään liittyviin kysymyksiin ja ottaa tarvittaessa huomioon myös vaihtoehtoisia lähestymistapoja.
Vakuuttavuus	Vastauksessa ei ole perusteluja tai niillä ei ole yhteyttä esitettyihin väitteisiin.	Vastauksessa esitetyt perustelut liittyvät jotenkin väitteisiin, mutta niiden yhteys jää epäselväksi.	Vastausta on perusteltu siten, että lähtökohdat ovat järjeviä ja perustelujen ja johtopäätöksen välillä on selvä yhteys.	Vastauksessa on tarkasteltu useimpia relevantteja perusteluja, niitä on problematisoitu ja eritelty järkevästi ja argumentit on rakennettu oikein.	Relevanttien perustelujen problematisointi ja erittely on osuvaa ja osoittaa omaperäistä oivaltavaa ajattelua tai syvällistä perinteen tuntemusta.

Filosofian ylioppilaskokeen pistemäärät

Filosofian kokeessa on yhdeksän tehtävää, joista kokelaan tulee vastata viiteen. Koe on kaksiosainen. Osassa 1 on kuusi tehtävää. Kustakin tehtävästä saa 0–20 pistettä. Osassa 2 on kolme tehtävää, joista saa 0–30 pistettä kustakin. Osan 1 tehtävistä voi vastata 3:sta 5:een ja osan 2 tehtävistä 0:sta 2:een. Kokeen maksimipistemäärä on 120. Sen saavuttaminen edellyttää, että kokelas vastaa kolmeen osan 1 tehtävään ja kahteen osan 2 tehtävään.

Hyvän vastauksen piirteiden pisteohjeissa mainitaan kaksi tai kolme erillistä arvioinnin kiintopistettä eli pistekynnystä, joiden on tarkoitus helpottaa arviointia. Kynnysten lukumäärä riippuu tehtäväosion enimmäispistemäärästä, joka on kaikissa tapauksissa viidellä jaollinen. Suppeimmassa eli 5 pisteen tehtäväosiossa on kaksi kynnystä, jotka ovat 2:n ja 4:n pisteen eli 40 %:n ja 80 %:n kohdalla. Jos tehtävästä tai sen osasta annettava pistemäärä on 10 tai enemmän, käytetään kolmea kiintopistettä: 25–30 %, 50–60 % ja 75–80 %. Jos tehtävästä tai sen osasta annetaan yli 10 pistettä, on esitetty myös luonnehdinta huippupisteistä. Sen tarkoituksena on tuoda esiin seikkoja, jotka helpottavat vastauksen sijoittamista ylimmän pisteluokan (75–100 %) sisällä.

Tehtäväkohtaiset pisteitysohjeet

Koska filosofian kokeessa arvioidaan kokelaan omaa filosofista ajattelua, vastaukset voivat avautua moniin suuntiin lähes kaikissa tehtävissä. Sen vuoksi hyvän vastauksen piirteiden kuvaukset ovat aina vain suuntaa antavia. Samasta syystä hyvän vastauksen piirteissä esitellään tehtävään liittyviä filosofisia seikkoja laajasti ja osin myös lukiokurssien ulkopuolelta. Tarkoituksena on antaa vastauksia arvosteleville opettajille lisävihjeitä siitä, millaiset filosofiset pohdinnat voivat perustellusti kuulua vastaukseen. Lukiokursseihin liittyvät ja kokelaiden osaamiselta vaadittavat seikat on mainittu pisteitysohjeiden yhteydessä. Näissä osioissa on hyvin suppeasti huomioitu yllä olevassa taulukossa mainitut osuvuuden, eheyden ja vakuuttavuuden ulottuvuudet. Arvioinnissa on kuitenkin osiokohtaisesti syytä tarkastella niin sisällöllisiä kuin taulukossa kuvattuja ulottuvuuksia.

Tehtäviin liittyy erilaisia aineistoja. Kussakin tehtäväosiossa on ilmoitettu, miten aineistoa käytetään. Jos aineiston käytöstä ei anneta ohjeita tai käytön ilmoitetaan olevan vapaaehtoista, esimerkiksi ”voit hyödyntää aineistoa”, kyseessä on virikeaineisto. Tällöin aineiston käyttämättä jättäminen on hyväksyttävää eikä vähennä pisteitä. On tosin hyvä huomata, että tällaisissakin tehtävissä aineisto antaa informaatiota ja että vastauksen tulee olla yhtä monipuolinen, vaikka aineistoa ei olisi hyödynnetty. Jos osiossa kehoitetaan käyttämään aineistoa, mutta näin ei kuitenkaan ole tehty, vähennetään aina vähintään yksi piste ja vastauksesta saatava pistemäärä voi olla korkeintaan 75 % osion maksimipistemäärästä. Aineiston käytöstä voidaan antaa myös yksityiskohtaisempia ohjeita, joissa esimerkiksi kehoitetaan erittelemään tai vertailemaan aineistoa tai etsimään sieltä joitain erityisiä piirteitä, kuten argumentteja. Tällöin ohjeistuksen noudattamatta jättämisestä seuraava suora pistevähennys on useimmiten suurempi.

Tehtäväosiot jakautuvat kahteen luokkaan. Kun osiosta annetaan 10 pistettä tai enemmän, se arvostellaan esseemuotoisena vastauksena, ellei tehtävänannossa erikseen muuta ilmoiteta. Esseemuotoisella vastauksella tarkoitetaan vastausta, jossa on esseen rakenne: alussa aiheen, ongelman tai väitteen napakka esittely, keskiosassa asian monipuolinen käsittely ja lopussa käsittelyyn perustuvat päätelmät. Esseiden pituudesta ei voi antaa mitään ehdottomia ohjeita, sillä vastauksen arvo riippuu sen sisällöstä ja sopiva pituus riippuu monista asioista, kuten käsiteltävän asian luonteesta ja kokelaan tekemistä rajauksista. On kuitenkin hyvä huomata, että 10 pisteen tehtäväosiossa hyvän esseiden ei tarvitse olla yhtä laaja ja monipuolinen kuin 20 pisteen tehtäväosiossa. Mikäli osiosta annetaan vähemmän kuin 10 pistettä, vastauksen ei tarvitse olla muodoltaan esse. Alle 10 pisteen osioissa käytetään merkkimäärärajoituksia. Kyse on enimmäispituudesta. Siten merkkimäärän alittaminen ei vähennä pisteitä, mikäli vastauksen asiasisältö on riittävä. Huomattava merkkimäärän ylittäminen vähentää pisteitä. Merkkimäärältään rajoitetuissa tehtävissä merkkimäärän huomattavasta ylityksestä voi menettää enintään 2 pistettä. 25–50

%:n ylitys aiheuttaa 1 pisteen vähennyksen ja yli 50 %:n ylitys 2 pisteen vähennyksen. Vähennys ei kuitenkaan voi olla enempää kuin 50 % tehtäväosion maksimipistemäärästä. Tämän lisäksi pisteitä luonnollisesti vähennetään, jos vastaus ei pysy asiassa.

Moniosioisten tehtävien pisteet määritetään osiokohtaisesti, ellei tehtävässä ole erikseen muuta mainittu.

Osa 1: 20 pisteen tehtävät

1. Päätelmätyyppijä (20 p.)

1.1 (1 p.)

- Abduktiivinen päätelmä (0 p.)
- Analogiapäätelmä (0 p.)
- Ehdollinen syllogismi eli hypoteettinen syllogismi (0 p.)
- Käytännöllinen syllogismi eli praktinen syllogismi (0 p.)
- Takajäsenen kielto eli modus tollens (1 p.)
- En vastaa (0 p.)

1.2 (1 p.)

- Abduktiivinen päätelmä (1 p.)
- Analogiapäätelmä (0 p.)
- Ehdollinen syllogismi eli hypoteettinen syllogismi (0 p.)
- Käytännöllinen syllogismi eli praktinen syllogismi (0 p.)
- Takajäsenen kielto eli modus tollens (0 p.)
- En vastaa (0 p.)

1.3 (1 p.)

- Abduktiivinen päätelmä (0 p.)
- Analogiapäätelmä (0 p.)
- Ehdollinen syllogismi eli hypoteettinen syllogismi (0 p.)
- Käytännöllinen syllogismi eli praktinen syllogismi (1 p.)
- Takajäsenen kielto eli modus tollens (0 p.)
- En vastaa (0 p.)

1.4 (1 p.)

- Abduktiivinen päätelmä (0 p.)
- Analogiapäätelmä (0 p.)
- Ehdollinen syllogismi eli hypoteettinen syllogismi (1 p.)
- Käytännöllinen syllogismi eli praktinen syllogismi (0 p.)
- Takajäsenen kielto eli modus tollens (0 p.)
- En vastaa (0 p.)

1.5 (1 p.)

- Abduktiivinen päätelmä (0 p.)
- Analogiapäätelmä (1 p.)
- Ehdollinen syllogismi eli hypoteettinen syllogismi (0 p.)
- Käytännöllinen syllogismi eli praktinen syllogismi (0 p.)
- Takajäsenen kielto eli modus tollens (0 p.)
- En vastaa (0 p.)

1.6 (3 p.)

Takajäsenen kielto on loogisesti pätevä päätelmä ja se voidaan kuvata lausemuuttujien avulla seuraavasti: Jos A , niin B . Ei B . Siis ei A . Mikäli ehtolauseen (jos..., niin...) takajäsen eli B ei pidä paikkaansa, myöskään sen etujäsen eli A ei voi pitää paikkaansa.

1.7 (3 p.)

Abduktiivinen päättely on tietoa lisäävää tai laajentavaa päättelyä, eikä se siksi ole deduktiivisesti pätevää. Päätelmän voi kuvata lausemuuttujien avulla seuraavasti: B . Jos A , niin B . Siis A . Abduktiivista päättelyä käytetään usein hypoteesien muodostamisessa.

1.8 (3 p.)

Praktisen syllogismin voi kuvata muuttujien avulla seuraavasti: henkilö S haluaa saada aikaan p :n. S uskoo, ettei hän voi saada p :tä aikaan, ellei hän tee tekoa q . Siis S ryhtyy suorittamaan tekoa q .

1.9 (3 p.)

Kyseessä on ehdollinen syllogismi eli hypoteettinen syllogismi. Päätelmä on loogisesti pätevä ja se voidaan kuvata lausemuuttujien avulla seuraavasti: Jos A , niin B . Jos B , niin C . Siis jos A , niin C . Mikäli kumpikin premisseinä olevista ehtolauseista (jos..., niin...) pitää paikkansa, sitten ensimmäisen ehtolauseen etujäsenen eli A :n pitäessä paikkansa, toisen ehtolauseen takajäsenen eli C pitää myös paikkansa.

1.10 (3 p.)

Analogiapäätely on tietoa lisäävää tai laajentavaa päättelyä, eikä se siksi ole deduktiivisesti pätevää. Päätelmän voi kuvata muuttujien avulla seuraavasti: x ja y ovat tiettyjen piirteiden suhteen samanlaisia. Näiden piirteiden lisäksi x :llä on jokin muu piirre F . Siis y :llä on myös piirre F .

Kohdissa 1.6–1.10 on merkkimäärärajoitus 450 merkkiä (eli 3 x 150 merkkiä).

LOPS15:ssä tehtävä liittyy kurssin Johdatus filosofiseen ajatteluun (FI1) sisältöön ”johdonmukaisen argumentaation ja pätevän päättelyn perusteet” ja kurssin Tieto, tiede ja todellisuus (FI4) sisältöön ”totuuden luonne”.

2. Normatiiviset lauseet (20 p.)

Tehtävässä tulee selittää, onko kyseessä oleva normatiivinen väite moraalinen vai ei. Väitteet liittyvät moraalisiin, tapoihin, lakeihin ja suosituksiin.

Tehtävässä annetaan 2 pistettä oikeasta määrittelystä ja 2 pistettä oikeasta selityksestä.

2.1 (4 p.)

Väite 2.1 ei ole normatiivinen moraaliväite. Kyseessä on selkeästi lainsäädäntöön ja liikennesääntöihin perustuva normi, jonka tavoitteena on liikenteen sujuvuus ja turvallisuus (Tieliikennelaki 8. §).

2.2 (4 p.)

Väite 2.2 ei ole normatiivinen moraaliväite. Väite liittyy tapakulttuuriin, ja se voisi olla suora lainaus esimerkiksi matkailumainoksesta tai matkaesitteestä. Taustalla on ajatus kohteliaisuudesta: on kohteliasta noudattaa yleisesti hyväksytyjä käytöstapoja sekä itselle tutussa ympäristössä että itselle vieraiden

kulttuurien tai uskontojen parissa. Vastauksessa on myös mahdollista esittää, että kohteliaisuussääntöjen taustalla on moraalinen vaatimus toisten ihmisten kunnioittamisesta. Väitteen selittäminen pelkästään moraaliseksi normiksi ilman viittausta tapoihin ja hyväksytyihin käyttäytymisnormeihin on kuitenkin virhe. On myös virhe pitää väitettä pelkästään uskonnollisena normina, sillä kyse ei ole uskonnon harjoittamisesta, vaan uskontoon kuuluvien tapojen tai uskonharjoittajien kunnioittamisesta.

2.3 (4 p.)

Väite 2.3 on selkeästi moraaliväite. Näin on siksi, että valehtelemisen tuomittavuus on keskeinen moraalisen pohdinnan aihe. Valehteleminen saattaa loukata valehtelun kohteena olevan ihmisen moraalisten oikeuksien ja vapauksien toteutumisen. Edelleen vaikka näin ei kävisi, valehtelemista ei pidetä ihmisen arvolle sopivana toimintana, sillä totuuden tavoittelua, totuudessa pysymistä ja totuuden kertomista pidetään tärkeinä tiedollisina ja moraalisisina arvoina. Ihmisten keskinäisen luottamuksen säilyminen edellyttää, että ihmiset puhuvat totta.

2.4 (4 p.)

Väite 2.4 ei ole normatiivinen moraaliväite. Se on luonteeltaan käytännöllinen suositus, jonka tarkoitus on saavuttaa jokin tavoite tai päämäärä. Tässä tapauksessa tavoitteena on terveellinen ruokavalio ja edelleen yksilön terveyden ylläpitäminen tai parantaminen. Vastauksessa on myös mahdollista esittää, että terveyssuositusten taustalla on moraalinen vaatimus hyvästä kansalaiskunnosta. Huonokuntoiset ja sairaat ihmiset voivat olla taakka yhteiskunnalle, varsinkin jos heitä on suuri määrä suhteessa terveisiin. Tällaisessa tilanteessa yhteiskunnan voi olla mahdotonta pitää huolta heistä kaikista. Väitteen selittäminen pelkästään moraaliseksi normiksi ilman viitettä terveyssuositukseen on kuitenkin virhe.

2.5 (4 p.)

Väite 2.5 on selkeästi moraaliväite. Toisten elävien olentojen arvo, oikeudet ja hyvinvointi ovat keskeisiä moraalisen tarkastelun aiheita. Tämä pätee siinäkin tapauksessa, että muiden elävien olentojen kuin ihmisten kiellettäisiin olevan moraalisia agenteja. Tarpeettoman kärsimyksen ja kivun aiheuttamista on perinteisesti kutsuttu julmuudeksi, jota pidetään moraalisisena paheena.

LOPS15:ssä tehtävä liittyy kurssin Etiikka (FI2) sisältöön ”moraalin luonne normijärjestelmänä ja sen ero juridisiin ja tapanormeihin perustuviin järjestelmiin”.

3. Skeptisismi ja aistihavaintojen suhteellisuus (20 p.)

Tehtävän aineistossa 3.A on vuonna 2015 internetissä levinnyt kuva mekosta, jota ihmiset ovat pitäneet joko valkokultaisena tai sinimustana. Tällainen aistihavainnon suhteellisuus sopii hyvin yhteen skeptikoiden havaintoja kohtaan esittämän kritiikin kanssa. Skeptikot ovat perinteisesti kiistäneet luotettavan tiedon saannin mahdollisuuden, ja tämä on usein perustunut epäluottamukseen aistihavaintoja kohtaan. Antiikin ajan skeptikko Sekstos Empeirikos ajatteli, että kunkin aistivaikutelman luotettavuus voidaan kiistää, koska on mahdollista löytää vaikutelman kanssa ristiriidassa oleva uskomus, joka on vähintään yhtä vakuuttava. Siksi on tyydyttävä elämään muodostamatta uskomuksia ja väitteitä ulkomaailman objekteista. Voimme todeta, miten asiat näyttävät olevan, mutta ei pidä lausua mitään siitä, miten asiat todella ovat.

Uudemman ajan filosofiassa havaintojen luotettavuutta sekä niiden roolia tiedon hankinnassa ovat pohtineet erityisesti brittiempiristit. John Locke jakoi objektien ominaisuudet kahteen luokkaan eli primaari- ja sekundaariominaisuuksiin. Ensiksi mainittuihin kuuluvat muun muassa objektin koko ja muoto, kun taas sekundaariominaisuuksiin kuuluvat esimerkiksi värit, joista on kyse tehtävän aineistossa.

Primaariominaisuuksien katsotaan olevan niin sanotusti objektissa itsessään, ja ne aiheuttavat meille ilmenevät sekundaariominaisuudet. Samalla tavalla kuin maku ei ole objektin itsensä ominaisuus vaan objektin primaariominaisuuksien meissä aiheuttama havainto, myös väri on havaintosijasta riippuvainen ja näin suhteellinen. Locken teoriaa soveltaen voidaan puolustaa aistihavaintoja tiedon lähteenä, koska värien riippuvuus havainnoitsijasta voidaan hyväksyä niin, että siitä ei kuitenkaan seuraa kaikkien havaintojen subjektiivisuus. Toinen mahdollinen näkökulma on esittää, että tieteellinen tutkimus nojaa osittain kokemukseen, joka perustuu viime kädessä aistihavaintoihin. Hyvässä vastauksessa tätä näkökulmaa kuitenkin laajennetaan naiivin empirismin ulkopuolelle.

Skeptikoiden näkökulmaa voi puolustaa myös aistisisältöjen (*sense datum*) avulla. Silloin voidaan väittää, että olemme varmoja ainoastaan mieleemme sisäisistä aistisisällöistä, mutta emme kykene todistamaan niiden ”suhdetta” ulkomaailman objekteihin. Aistiharhojen ja hallusinaatioiden sisällöt voivat vaikuttaa aivan yhtä todellisilta kuin ulkoisten objektien aiheuttamat aistisisällöt. Koska emme voi olla asiasta varmoja, on parempi olla olettamatta, että havainnot antaisivat meille varmaa tietoa.

Vastaus tehtävään on essee, jossa kokelaan pitää aineiston perusteella pohtia, onko skeptikoilla riittävät perusteet hylätä aistihavainnot tiedon lähteenä niiden suhteellisuuden takia. Vastauksen pisteityksessä kaikki yllä mainitun arviointitaulukon ulottuvuudet tulee ottaa huomioon.

5 pisteen vastauksessa kokelas tekee joitakin huomioita skeptikoiden kritiikin oikeutuksesta.

10 pisteen vastauksessa kokelas osoittaa ymmärtävänsä skeptikoiden kritiikin aistihavaintoja kohtaan ja esittää perustellun näkemyksen kritiikin oikeutuksesta aineistoa hyödyntäen.

15 pisteen vastauksessa kokelas pohtii johdonmukaisesti ja monipuolisesti skeptikoiden kritiikin oikeutusta aineistoa hyödyntäen.

Huippupisteiden vastauksessa kokelas syventää vastaustaan esimerkiksi yhdistämällä sen tietoteorian perinteeseen.

LOPS15:ssä tehtävä liittyy kurssin Tieto, tiede ja todellisuus (FI4) sisältöihin ”todellisuuden ilmeneminen ja hahmottaminen” sekä ”tiedon mahdollisuus ja rajat, tiedon oikeuttaminen”.

4. Äärimmäinen utilitaristi? (20 p.)

Utilitarismi on normatiivisen etiikan teoria, jossa teon moraalisuutta arvioidaan sen seurausten perusteella. Tunnetuimpia utilitaristeja ovat Jeremy Bentham ja John Stuart Mill. Utilitaristisessa perinteessä teon seurauksia on arvioitu hyödyn tai onnellisuuden näkökulmasta. Teon seurauksia ei kuitenkaan pidä arvioida vain oman hyödyn tai onnellisuuden näkökulmasta, vaan huomioon on otettava kaikki ne, joita teko koskettaa. Benthamin kriteerit teon oikeutukselle ovat mielihyvän saaminen ja tuskan välttäminen. Hän kehitti teoriansa tueksi hedonistisen kalkyylin, jonka avulla tekojen seurauksia voitiin laskea. Benthamin ajattelussa oli myös vahva yhteiskunnallinen ulottuvuus, ja hän pohtii pääteoksessaan *The Principles of Morals and Legislation* utilitarismia sekä yksittäisten tekojen että yhteiskuntafilosofian näkökulmasta. John Stuart Mill kehitti utilitaristista teoriaa eteenpäin korostaen muun muassa sitä, että nautinnot eroavat laadullisesti toisistaan, kun taas Benthamille kyse oli vain nautinnon määrästä. Millin määritelmässä utilitaristisen toiminnan mittariksi tulee nautinto tai onnellisuus. Hän ei erota näitä kahta toisistaan. Näin utilitarismi lähestyy myös hedonismia. Millin mukaan moraalisen teon on tuotettava mahdollisimman suuri määrä onnea mahdollisimman suurelle määrälle ihmisiä.

Tehtävän aineistossa 4.A esiintyy kuvitteellinen hahmo Thanos, joka suunnittelee tuhoavansa puolet koko universumin asukkaista tarjotakseen näin jäljelle jääville runsaammat resurssit. Thanos ajattelee tekevänsä tämän massamurhan täysin sattumanvaraisesti ja pitää näin menetelmäänsä oikeudenmukaisena. Hän kuvailee esimerkkitapauksena kotiplaneettaansa, jossa oli väestön paljouden vuoksi jatkuva pula ruoasta ja resursseista. Thanoksen ratkaisu pulaan on väestön puolittaminen. Hyvässä vastauksessa Thanosta voi pitää utilitaristina tai hänen voi kieltää olevan sellainen. On kuitenkin hyvä huomata, että Thanoksen pitäminen

utilitaristina on vaikeammin perusteltavissa, sillä laajamittaisen massamurhan oikeuttaminen edes utilitaristisista lähtökohdista on vaikeaa.

Utilitarismia on kritisoitu siitä, että se oikeuttaa tai jopa vaatii tekemään väkivaltaisia tekoja jonkin vielä pahemman estämiseksi. Aineistossa esitetään samanlainen ongelma, mutta paljon laajemmassa mittakaavassa. Ongelmaa voi lähestyä teko- tai sääntöutilitarismin kautta, joista jälkimmäisen voisi ajatella kieltävän aineistossa esitetyn kaltaiset massamurhat moraalittomina. Voi esimerkiksi tarkastella, tuottaako massamurha mahdollisimman paljon onnea mahdollisimman monelle. Yhteiskunnallisesta perspektiivistä kyseenalaisten tekojen oikeuttamista hyvillä päämäärillä ovat pohtineet monet klassiset filosofit, kuten Machiavelli ja Marx, joka vertauskuvallisesti totesi, että on mahdotonta tehdä munakasta rikkomatta munia. Oikea päämäärä oikeuttaisi näin julmatkin keinot. Hyvästä vastauksesta käy joka tapauksessa selväksi, että on kiistanalaista soveltaa utilitaristista hyötyperiaatetta massamurhan oikeutukseen.

Vastaus tehtävään on essee, jossa pitää arvioida, ovatko Thanoksen toiminnan perusteet utilitaristisia. Vastauksen pisteityksessä kaikki yllä mainitun arviointitaulukon ulottuvuudet tulee ottaa huomioon.

5 pisteen vastauksessa kokelas ottaa kantaa kysymykseen ja osoittaa ymmärtävänsä utilitarismin pääpiirteet.

10 pisteen vastauksessa kokelas esittää aineistoa hyödyntäen perustellun arvion joko puolesta tai vastaan ja osoittaa ymmärtävänsä utilitarismin pääpiirteet.

15 pisteen vastauksessa kokelas esittää johdonmukaisen ja monipuolisen arvion joko puolesta tai vastaan. Arvio osoittaa selkeää ja täsmällistä ymmärrystä utilitarismista ja siihen liittyvistä ongelmista.

Huippupisteiden vastauksessa kokelas syventää vastaustaan esimerkiksi liittämällä sen osaksi filosofiseen perinteeseen kuuluvaa eettistä keskustelua tai ajankohtaista yhteiskunnallista keskustelua.

LOPS15:ssä tehtävä liittyy kurssin Etiikka (FI3) sisältöön ”moraali ja sitä pohtiva normatiivinen ja soveltava etiikka; hyve-, seuraus-, sopimus-, oikeus- ja velvollisuusetiikan perusteet”.

5. Vapaus ja sukupuolten välinen tasa-arvo (20 p.)

Kysymystä sukupuolten välisen tasa-arvon edellyttämistä vapauksista voi lähestyä yhtäältä teoreettisesti eri vapauskäsitteiden näkökulmasta, toisaalta konkreettisesti yhteiskunnallisten vapauksien näkökulmasta.

Vastauksen kannalta oleellisia vapauksia voi jäsentää teoreettisesti esimerkiksi positiivisiin ja negatiivisiin. Negatiiviset vapaudet tarkoittavat vapautta ulkoisesta pakosta tai esteistä. Positiivisessa vapaudessa on kyse yksilön autonomiasta eli itsenäisyydestä, itsensä toteuttamisesta ja kyvystä tavoitella päämääriään.

Pohjoismaisessa yhteiskunnassa naisten ja miesten yhtäläistä vapautta ei yleensä kiisteta. Hyvässä vastauksessa huomataan kuitenkin, että negatiiviset vapaudet eivät välttämättä riitä tasa-arvon toteutumiseen. Toisaalta positiivisten vapauksien yhtäläisen toteutumisen varmistamiseksi lähtökohtien epätasa-arvoa voi olla syytä tasata. Sukupuolten tasa-arvosta puhuttaessa on hyvä pohtia esimerkiksi sitä, millälaiset tekijät vaikuttavat haitallisesti positiivisten vapauksien toteutumiseen. Tällaisia tekijöitä voivat olla joskus ääneen lausumattomat oletukset ja odotukset siitä, millaisia tyttöjen ja poikien tai miesten ja naisten tulisi olla, millainen rooli heille kuuluu yhteiskunnassa tai perheessä ja mitä kaikkea he voivat tavoitella elämässään. Edelleen voi pohtia, tarvitaanko tasa-arvon toteuttamiseksi joissakin tapauksissa jopa jonkinlaista positiivista syrjintää, kiintiöitä, erioikeuksia tai lainsäädännön muutoksia. Asiaa kannattaa tarkastella konkreettisten esimerkkienkin kautta. Esimerkiksi vanhempainvapaiden jakautumisesta isien ja äitien kesken on käyty keskustelua juuri tästä näkökulmasta. On väitetty, että vanhempainvapaiden tasaisempi jakautuminen edellyttää sitä, että kummankin vanhemman osuus määritellään sitovasti. Muita esimerkkejä voivat olla koulutusalojen sukupuolisen eriytymisen estäminen tai naisten osuuden kasvattaminen vaikkapa joissakin talouselämän huipputehtävissä.

Hyvässä vastauksessa voidaan viitata myös ajankohtaisiin keskusteluihin vapauksista. Esimerkiksi nykyisen sukupuolen korjausta koskevan lainsäädännön mukaan sukupuolen laillinen vahvistaminen edellyttää lisääntymiskyvyttömyyttä. Sukupuolen korjaaminen vaatii siis sterilisaatiota. On mahdollista esimerkiksi pohtia, millaisia vapauksia transsukupuolisten tasa-arvon toteutumisen vaatii. Voi myös huomauttaa, että Suomessa henkilön juridinen sukupuoli voi olla vain mies tai nainen. Jossain maissa voi laillisesti vahvistaa myös kolmannen sukupuolen tai jättää sukupuolensa ilmoittamatta. Vastauksessa on mahdollista käsitellä tasa-arvon edellytyksiä myös siinä tapauksessa, että sukupuolta ei ajatella binäärisenä ominaisuutena.

Vapaudet ovat käsitteinä lähellä oikeuksien käsitettä. Siinä missä vapaudet liittyvät pääasiassa avoinna oleviin mahdollisuuksiin, oikeudet myös turvaavat nämä mahdollisuudet. Oikeudet ovat siinä mielessä sitovia, että ne asettavat toisille ihmisille tai yhteiskunnalle velvollisuuden kunnioittaa muiden ihmisten

oikeuksia. Oikeuksien ja vapauksien suhteen tarkastelu katsotaan ansioksi, mutta lähtökohtana vastauksessa tulee kuitenkin olla vapauden käsite ja sen merkitys sukupuolten välisen tasa-arvon toteutumisessa. Toisin sanoen keskittyminen pelkästään tai pääasiallisesti oikeuksiin ei ole tehtävänannon mukaista.

Vastaus tehtävään on essee, jossa pitää pohtia, millaista vapautta sukupuolten välinen tasa-arvo edellyttää. Vastauksen pisteityksessä kaikki yllä mainitun arviointitaulukon ulottuvuudet tulee ottaa huomioon.

5 pisteen vastauksessa kokelas antaa jonkin perustellun esimerkin vapaudesta, jota sukupuolten tasa-arvo edellyttää.

10 pisteen vastauksessa kokelas pohtii erilaisia vapauksia sukupuolten välisen tasa-arvon edellytyksinä.

15 pisteen vastauksessa kokelas pohtii kysymystä johdonmukaisesti ja monipuolisesti erilaisten teoreettisesti jäsenettyjen vapauksien kautta ja antaa konkreettisia esimerkkejä Suomesta tai jostain toisesta yhteiskunnasta.

Huippupisteiden vastauksessa kokelas syventää vastaustaan esimerkiksi tarkastelemalla kysymystä myös muiden kuin cisukupuolisten näkökulmasta. Cisihmiset ovat tyytyväisiä heille syntymässä määritettyyn sukupuoleen. Vastausta on mahdollista syventää myös vertaamalla Suomea tai pohjoismaisia yhteiskuntia joihinkin muihin yhteiskuntiin.

LOPS15:ssä tehtävä liittyy kurssiin Yhteiskuntafilosofia (FI3), erityisesti kohtaan ”poliittiset ihanteet ja niiden toteuttaminen: vapaus, tasa-arvo ja solidaarisuus”.

6. Totuus tieteessä ja taiteessa (20 p.)

Tehtävän aineistona on elokuvakatkkelma, jossa keskustellaan totuuden – tai hyväksytyjen tosiasioiden – olemassaolosta ja erityisesti totuudelle asetetuista kriteereistä eri elämänalueilla. Totuuden kriteereillä tarkoitetaan tässä niitä perusteita, joilla totuus voidaan tunnistaa ja erottaa epätotuudesta. Aineiston esittämässä keskustelussa erotetaan ne alat, joilla totuus voidaan todistaa, niistä aloista, joilla on kyse ennemminkin uskomuksista, vakaumuksista ja uskosta. Edellinen näyttäisi viittaavan aineiston tapauksessa luonnontieteisiin ja historiaan, jopa taiteisiin, mutta tyypillisesti ajatus todistamisesta liitetään vain formaalisiin tieteisiin, kuten matematiikkaan ja logiikkaan. Jälkimmäisen voi ymmärtää viittaavan

esimerkiksi erilaisiin elämänkatsomuksiin erotuksena tieteen ja taiteen kaltaisista elämänalueista, joilla on koetellut menetelmänsä totuuden tai tosiasioiden hyväksymiseksi.

Hyvässä vastauksessa selvennetään totuuden käsitettä yleisesti, sillä aineistossa asia jää hiukan avoimeksi. On järkevää erottaa totuus väitelauseiden ominaisuutena totuudesta tosiasiana tai hyväksyttynä tosiasiana. Hyvässä vastauksessa voi pohtia eri totuusteorioiden soveltumista aineistossa annetuille aloille: luonnontieteeseen, historiaan ja taiteeseen. Myös omia esimerkkejä on mahdollista käyttää. Voi vaikkapa pohtia, soveltuuko jokin totuusteoria paremmin jollekin alalle vai ovatko totuusteorioiden vahvuudet tai heikkoudet tieteen- tai taiteenalasta riippumattomia. Esimerkiksi korrespondenssiteoria saattaa sopia luonnontieteisiin ja kenties historiaankin, mutta ei ole selvää, onko se mielekäs matematiikan tapauksessa, koska siinä totuus ymmärretään yleensä väitteiden todistuvuuden kautta. Myös relativismin tarkastelu lyhyesti voi tulla kyseeseen, mutta sen ei pidä olla vastauksen ensisijainen näkökulma.

Aineisto johdattaa pohtimaan myös eri tieteenalojen ja taiteen tutkimusmenetelmiä ja niiden merkitystä totuuden tunnistamisessa: millä perusteilla jokin katsotaan riittävän hyvin todistetuksi ja perustelluksi niin, että sitä voidaan pitää totuutena tai hyväksyttynä tosiasiana? Luonnontieteissä on toisenlaiset tutkimusmenetelmät kuin historiassa, estetiikassa tai taiteen tutkimuksessa. Kokelas voi keskittyä vastauksessaan myös tähän näkökulmaan ja tarkastella eri tieteenalojen keskeisiä menetelmiä ja näiden menetelmien merkitystä totuuden tai hyväksytyjen tosiasioiden tunnistamisessa.

Aineistossa todetaan myös, että lisäksi on olemassa elämänalueita, joiden yhteydessä ei niinkään puhuta totuudesta tai tosiasioista, vaan ennemminkin uskomuksista, vakaumuksista ja uskosta. Hyvässä vastauksessa huomioidaan myös tämä erottelu.

Vastaus tehtävään on essee, jossa pitää pohtia aineistoa hyödyntäen totuuden määrittelyä ja tunnistamista taiteessa ja eri tieteenaloilla. Vastauksen pisteityksessä kaikki yllä mainitun arviointitaulukon ulottuvuudet tulee ottaa huomioon.

5 pisteen vastauksessa kokelas esittää jonkin asiaankuuluvan huomion totuuden käsitteestä tai siitä, miten se voidaan tunnistaa.

10 pisteen vastauksessa kokelas pohtii totuuden käsitettä yleisellä tasolla. Vaihtoehtoisesti hän pohtii, kuinka totuus voidaan tunnistaa eri aloilla. Vastauksessa hyödynnetään aineistoa.

15 pisteen vastauksessa kokelas pohtii johdonmukaisesti ja monipuolisesti totuuden luonnetta ja sitä, miten totuus voidaan tunnistaa tieteissä ja taiteessa. Vastauksessa hyödynnetään aineistoa.

Huippupisteiden vastauksessa kokelas syventää vastaustaan esimerkiksi pohtimalla tieteen ja taiteen eroa totuuden kannalta tai sitä, miten tieteet ja taiteet eroavat elämäkatsomuksista totuuden kannalta.

LOPS15:ssä tehtävä liittyy kurssin Johdatus filosofiseen ajatteluun (F11) sisältöön ”tiedon ja argumentaation luonne eri tiedonaloilla” ja kurssin Tieto, tiede ja todellisuus (F14) sisältöihin ”totuuden luonne ja totuusteoriat, tieteellisen tutkimuksen luonne ja menetelmät”.

Osa 2: 30 pisteen tehtävät

7. Vapaa tahto (30 p.)

7.1 (10 p.)

Kompatibilismi on filosofinen teoria, jonka mukaan tahdon vapaus sopii yhteen determinismin kanssa. Kompatibilismin mukaan yksilön teot ovat vapaita, jos hän on suorittanut ne omien halujensa ja harkintansa mukaisesti ilman ulkoista pakkoa. Kompatibilismi ei siis edellytä, että yksilö olisi itse päättänyt, mitä hän haluaa ja arvostaa tai miten hän harkitsee päätöksiään. Tahdon vapaus vaatii pääasiassa vain sitä, että yksilö toimii tahtonsa mukaisesti. Se, miten tahto on muodostunut, on toissijaista. Esimerkiksi jos henkilö haluaa syödä makeaa ja toimii sen mukaisesti, teon voi katsoa olevan hänen vapaan tahtonsa mukaista, vaikka hän voisi toimia tilanteessa toisin.

Kompatibilismin mukaan tahdon vapaus sopii yhteen determinismin kanssa. Näin ollen teot, jotka tapahtuvat väistämättä aiempien syysuhteiden (tai vaikkapa jumalan) määrääminä, voivat kompatibilismin mukaan olla vapaita. Kompatibilismi nojautuu tietynlaiseen tahdon vapauden määritelmään, jonka esimerkiksi metafysiset libertarianistit hylkäävät. Libertarianistien mukaan aidon vapauden on oltava vahvempaa kuin se, mihin kompatibilistit ovat sitoutuneet.

Vastaus tehtävään on essee, jossa pitää selittää esimerkin avulla ja aineistoa hyödyntäen, mitä kompatibilismi on. Vastauksen pisteityksessä kaikki yllä mainitun arviointitaulukon ulottuvuudet tulee ottaa huomioon.

3 pisteen vastauksessa kokelas esittelee joitakin kompatibilismin piirteitä tai antaa esimerkin.

5 pisteen vastauksessa kokelas selittää ymmärrettävästi kompatibilismin sisältöä jonkin osuvan esimerkin avulla ja käyttää selityksessä hyväkseen aineistoa.

8 pisteen vastauksessa kokelas selittää johdonmukaisesti ja monipuolisesti kompatibilismin sisällön ja antaa osuvan esimerkin. Kokelas käyttää selityksessään hyväkseen aineistoa.

7.2 (20 p.)

Hyvässä vastauksessa tarkastellaan sekä vapaan tahdon välttämättömyyttä puolustavia että sen kiistäviä näkökantoja. Vastauksen suuntaviivat löytyvät pitkälti jo itse aineistosta.

Kuten aineistossa todetaan, tyypillisimmin vapaan tahdon välttämättömyyttä puolustetaan vetoamalla arkikäsitteisiin ihmisen vastuusta ja ansioista: Ihmisen vastuu teoistaan murensi vapauden mukana. Ketään ei voisi vaatia tilille pahoista teoista, eikä toisten saavutuksia voisi ihailla, mikäli he eivät olleet vapaita valitsemaan ja toimimaan toisin.

Vapaan tahdon välttämättömyyden kiistävä voi vastata tähän professori Derk Pereboomin tavoin, että tekoja on mahdollista pitää oikeina tai väärinä ja ansiokkaina tai vähemmän ansiokkaina riippumatta siitä, oletetaanko tahdon vapaus vai ei. Ihmisiä voidaan ohjata toimimaan yhteisesti hyväksytyjen sääntöjen mukaan ja väärinä tai haitallisina pidettyihin tekoihin voidaan yhä edelleen puuttua, vaikka tahdon vapautta ei oletettaisikaan. Esimerkiksi muita ihmisiä vahingoittavat teot eivät muutu vähemmän vahingollisiksi ja vähemmän tuomittaviksi siksi, että niiden ajatellaan johtuvan jostain muusta kuin henkilöiden vapaista valinnoista. Joidenkin filosofien mielestä voi jopa ajatella, että vapaan tahdon oletuksesta luopuminen johtaa parempaan yhteiskuntaan, kun rangaistusten rooli yhteiskunnassa vähenee. Väärään tai vahingolliseen toimintaan puuttumisen motiivina ei tällöin olisi rangaistus, vaan pyrkimys luoda mahdollisimman hyvää yhteiskuntaa.

Toinen aineistossa annettu esimerkki vapaan tahdon välttämättömyyttä koskevasta erimielisyydestä koskee ihmisten psykologisia ominaisuuksia. Aineistossa viitataan psykologisiin tutkimuksiin, joiden mukaan moraalinen uhka rapautuu, jos ihmiset menettävät uskonsa vapaaseen tahtoon. Ihmiset toimivat vapaan tahdon oletuksen mukaisesti, ja jos tämä perustava oletus todetaan vääräksi, ihmiset käyttäytyvät itsekkäämmin ja vähemmän tavoitteellisesti.

Psykologista näkökulmaa voi hyödyntää myös pohtimalla moraalisten tunteiden ja asenteiden merkitystä. Moraalisilla tunteilla, asenteilla ja käytännöillä voi ajatella olevan perustansa ihmisen psykologiassa. Filosofin Peter Strawson (1919–2006) on kutsunut näitä moraalia koskevia tunteita reaktiivisiksi asenteiksi. Tämän ajattelutavan mukaan esimerkiksi vahingollisena pidetyn teon moitittavuus ei niinkään ole tulosta harkitusta moraalista arviosta, vaan ihmisen luontaisesta, psykologisesta tunnereaktiosta. Strawsonin mielestä tällä huomiolla ei ole kuitenkaan mitään merkitystä tahdon vapautta tai moraalista vastuuta koskevassa keskustelussa. Jos moraaliset tunteet ja asenteet kumpuavat ihmisen psykologiasta, ne ovat syvästi ihmisluontoon liittyviä, eikä näkemyksellä tahdon vapaudesta pitäisi olla mitään vaikutusta niihin.

Vastauksessa voi myös todeta, että vapaan tahdon oletuksesta luopuminen näyttää edellyttävän suurta ajattelutavan muutosta suhteessa moraaliseen moitittavuuteen ja kiitettävyyteen, rangaistuksiin ja niiden tarkoitukseen, ihmisen ja hänen tekojensa väliseen suhteeseen ja lukuisiin muihin moraalin kannalta keskeisiin seikkoihin. Aineistossa haastateltu Aku Visala arvelee varovasti, että tällainen muutos voisi olla mahdollinen. Mikäli vastauksessa pohditaan asiaa tästä näkökulmasta, vastaus on luontevaa liittää myös Kantin ajatukseen moraalin edellytyksinä olevista käytännöllisen järjen postulaateista. Näitä ovat Jumalan olemassaolo, sielun kuolemattomuus ja vapaa tahto. Vaikuttaa siltä, että Jumalan olemassaolosta ja sielun kuolemattomuudesta voidaan luopua ilman moraalin romahtamista. Kenties myös vapaan tahdon oletuksesta on mahdollista luopua moraalin rapautumatta.

Vastaus tehtävään on essee, jossa pitää pohtia, edellyttääkö moraalinen vastuu vapaata tahtoa. Vastauksen pisteityksessä kaikki yllä mainitun arviointitaulukon ulottuvuudet tulee ottaa huomioon.

5 pisteen vastauksessa kokelas esittää jonkin perustelun sen puolesta, että moraalinen vastuu edellyttää vapaata tahtoa, tai jonkin perustelun sitä vastaan.

10 pisteen vastauksessa kokelas pohtii ainakin yhtä perustetta sen puolesta, että moraalinen vastuu edellyttää vapaata tahtoa, ja vähintään yhtä perustetta sitä vastaan. Kokelas hyödyntää vastauksessaan tekstikatkelmaa.

15 pisteen vastauksessa kokelas pohtii vähintään kahta perustetta sen puolesta, että moraalinen vastuu edellyttää vapaata tahtoa, ja vähintään kahta perustetta sitä vastaan. Kokelas hyödyntää vastauksessaan tekstikatkelmaa.

Huippupisteiden vastauksessa kokelas syventää vastaustaan esimerkiksi ajatuskokeiden tai esimerkkien avulla tai liittyy tarkastelun aihetta koskevaan filosofiseen perinteeseen.

LOPS15:ssä tehtävä liittyy kurssin Johdatus filosofiseen ajatteluun (F1) sisältöön ”vapaus ja välttämättömyys”.

8. Oikeudenmukaisuusperiaatteet (30 p.)

Yhteiskuntafilosofiassa tarkastellaan yleisiä periaatteita, joiden perusteella yksilöiden väliset intressiristiriidat voitaisiin ratkaista oikeudenmukaisesti. On kiistanalaista, voidaanko kaikkia ristiriitoja ratkaista minkään yksittäisen periaatteen tai yhden ristiriidattoman teorian avulla. Tehtävässä asiaa lähestytään aineiston esimerkitapausten valossa.

8.1 (15 p.)

Huilun voisi määrätä Ainolle sellaisen utilitaristisen hyötyperiaatteen nojalla, joka maksimoi nautinnon tai onnellisuuden mahdollisimman suurelle määrälle ihmisiä. Tässä tapauksessa on mielekästä rajautua tarkastelemaan sitä, kuinka paljon nautintoa aiheutuu eri skenaarioissa Ainon, livo ja Kielon muodostamalle joukolle. Aineiston perusteella voi olettaa, että Aino saisi huilusta enemmän nautintoa kuin livo tai Kielo. Hänen kokemansa nautinnon laatukin olisi parempaa, sillä hän on ainoa, joka osaa käyttää huilua sen varsinaiseen tarkoitukseen. Tämä ei tarkoita, että livo ja Kielo jäisivät tyystin ilman nautintoa, jos huilu päättyy Ainolle, koska myös he voivat nauttia Ainon soitosta. Tällä tavalla huilun antaminen Ainolle tuottaisi maksimimäärän nautintoa tälle kolmen hengen muodostamalle yhteisölle. Edelleen yhteiskunnallisia resursseja, kuten huiluja, ei tule jakaa ihmisten tekemän työn perusteella, vaan sen mukaan, miten niillä saadaan tuotettua mahdollisimman paljon nautintoa.

Huilun voisi määrätä livolle sellaisen egalitaristisen periaatteen nojalla, joka turvaa mahdollisuuksien tasa-arvon. Lähtökohdiltaan livo on heikommassa asemassa kuin muut, koska hänellä ei ole perheensä vähävaraisuuden takia ollut mahdollisuutta harrastaa musiikkia. Huilun antaminen livolle korjaisi tätä lähtökohtien epätasa-arvoa. Aino ja Kielo hyötyvät siinä mielessä, että järjestely edistää sosiaalista rauhaa ja hyvinvointia. He saattavat itse hyötyä egalitaristisesta periaatteesta jonkin muun lähtökohdan epätasa-arvon tapauksessa. Egalitaristisen periaatteen mukaan ei ole väliä, millä tavalla yksilöt tosiasiallisesti käyttävät heille tarjotut mahdollisuudet. Huilu kuuluu antaa livolle siitäkin huolimatta, että hän saattaisi menettää kiinnostuksensa soitto-opintoihin eikä koskaan oppisi soittamaan sillä. Silläkään ei ole väliä, kuka on tehnyt työn näiden mahdollisuuksien luomiseksi. Työtä tekevilla ihmisillä ei ole mitään etuoikeutta nauttia kaikista

oman työnsä tuloksista, jos niiden jakamisella voidaan parantaa heikommassa asemassa olevien ihmisten tilannetta ja vähentää siten yhteiskunnallista epätasa-arvoa. Huilu annettaisiin näin livolle vastaavilla perusteilla kuin yhteiskunnassamme tehdään tulonsiirtoja sosiaalisista syistä.

Huilun voisi määrätä Kielolle sellaisen liberalistisen periaatteen nojalla, joka turvaa oikeuden omalla työllä hankittuun omaisuuteen. Omistusoikeus on liberalistisessa ajatteluperinteessä yksi perustavimmista oikeuksista, jonka rajoittaminen vaatii erityisen vahvat perusteet. Tästä syystä esimerkiksi verottaminen tulee oikeuttaa erityisen huolellisesti. Kielon tapauksessa voisi ajatella, että hänen oikeuttaan omistaa huilu ei ole perusteita rajoittaa millään tavalla. Se on myös Ainon ja livon etu, koska omistusoikeus suojaa yhtä lailla heidän omalla työllään hankkimaansa omaisuutta.

Kustakin kolmesta periaatteesta voi saada enintään 5 pistettä. Periaatteen muotoilu tuottaa korkeintaan 2 pistettä ja sen soveltaminen oikeaan tapaukseen 3 pistettä. Vastausta ei arvostella esseemuotoisena.

8.2 (15 p.)

Yhteiskuntafilosofiassa on perinteisesti oletettu, että yhteiskunnallinen oikeudenmukaisuus tulee perustaa jonkin yleisen ja ristiriidattoman oikeudenmukaisuusteorian varaan. Esimerkkinä tällaisesta teoriasta voi pitää John Rawlsin oikeudenmukaisuusteoriaa, joka muodostuu kahdesta perusperiaatteesta: vapausperiaatteesta ja eroperiaatteesta. Teorian oletuksena on, että olennaisimmat yksilöiden väliset intressiristiriidat voidaan ratkaista näiden periaatteiden varassa. Toisena esimerkkinä on utilitarismi, jonka mukaan oikeudenmukaisuuteen liittyvät kysymykset ratkaistaan viime kädessä hyötyperiaatteen mukaan.

Vaihtoehtoisen käsityksen mukaan yhteiskunnallinen oikeudenmukaisuus ei vaadi perustukseen yleistä ja ristiriidatonta oikeudenmukaisuusteoriaa. Riittää, että eri tahojen väliset ristiriidat voidaan ratkaista tilannekohtaisesti joidenkin hyvin perusteltujen ja soveltuvien periaatteiden mukaan. Tällaista lähestymistapaa on kannattanut muun muassa Amartya Sen teoksessaan *The Idea of Justice*.

Hyvässä vastauksessa voidaan omaksua mikä tahansa edellä hahmotelluista lähestymistavoista. Aineiston pohjalta on luontevaa tarkastella sitä, voiko esimerkiksi utilitaristinen hyötyperiaate toimia yksinään yleisenä oikeudenmukaisuusteorian vai edellyttääkö se muiden periaatteiden tukea. On hyvä ottaa huomioon, että vaikka olemassa olevia yhteiskuntia ei ole rakennettu minkään yhden periaatteen varaan, se ei tarkoita sitä, etteikö yleinen oikeudenmukaisuusteoria voisi perustua sellaiseen.

Hyvässä vastauksessa yhden periaatteen toimivuutta on luonteva koetella jonkin esimerkkitapauksen valossa. On esimerkiksi mahdollista pohtia, voidaanko verotus oikeuttaa vaikkapa hyötyperiaatteella. Tälle ei vaikuttaisi olevan mitään estettä. On useimpien yhteiskunnan jäsenten etu, että verovarjoilla tuotetaan yleishyödyllisiä julkisia palveluita, kuten koulutus ja terveydenhuolto. Ei ole kuitenkaan selvää, että tällä tavalla voidaan perustella vähemmistön oikeudet tai sosiaalitet, jotka parantavat kaikista heikoimmassa asemassa olevien tilannetta.

Vastaus tehtävään on essee, jossa tulee pohtia, voiko mikään yksittäinen periaate toimia yleisenä oikeudenmukaisuusteorianana. Vastauksen pisteityksessä kaikki yllä mainitun arviointitaulukon ulottuvuudet tulee ottaa huomioon.

4 pisteen vastauksessa kokelas tekee joitakin huomioita jonkin periaatteen toimivuudesta yleisenä oikeudenmukaisuusteorianana.

8 pisteen vastauksessa kokelas pohtii yhden periaatteen toimivuutta yleisenä oikeudenmukaisuusteorianana ja ottaa huomioon jonkin vaihtoehtoisen näkemyksen.

12 pisteen vastauksessa kokelas pohtii johdonmukaisesti ja monipuolisesti yhden periaatteen toimivuutta yleisenä oikeudenmukaisuusteorianana. Hän koettelee periaatetta jonkin esimerkin avulla ja ottaa huomioon jonkin vaihtoehtoisen näkemyksen.

Huippupisteiden vastauksessa kokelas syventää vastaustaan esimerkiksi tarkastelemalla utilitaristista oikeudenmukaisuusteoriaa kohtaan esitettyä kritiikkiä.

LOPS15:ssä tehtävä liittyy kurssin Yhteiskuntafilosofia (FI3) sisältöön ”oikeudenmukaisuuden eri muodot, niiden perusteleminen ja oikeuttaminen”.

9. Edmund Husserl ja tietoiset elämykset (30 p.)

Edmund Husserl kehitteli fenomenologiaksi kutsumaansa filosofista tutkimustapaa koko uransa. Tehtävän aineisto on peräisin teoksesta *Ideoita puhtaasta fenomenologiasta ja fenomenologisesta filosofiasta*, jonka Husserl julkaisi vuonna 1913. Tässä teoksessa hän esittää muun muassa teoriansa tietoisista elämyksistä.

9.1 (10 p.)

Hyvässä vastauksessa kuvaillaan omin sanoin Husserlin näkemystä tietoisien elämysten luonteesta. Husserl antaa tekstissä konkreettisen esimerkin paperin havaitsemisesta, mutta vastauksessa esitetyn kuvauksen tulisi nousta yleiselle tasolle.

Husserl erottaa tekstissä havaintoelämysten sen ulkoisesta kohteesta, jota hän kutsuu havaituksi. Havaintoelämysten tarkkaavaisuus suuntautuu johonkin yksittäiseen objektiin, kun taas muut läsnä olevat asiat jäävät taka-alalle. Vastaava pätee myös muistoihin ja kuvitelmiin, jotka ovat myös elämystä, vaikka ne ovat olemukseltaan erilaisia. Yleisesti ottaen tietoiset elämysten ovat elämystä jostakin asiasta. Ne ovat tällä tavalla intentionaalisia, mikä määrittää niiden olemusta. Tietoisuus ja intentionaalisuus ovat näin kaksi elämysten olemusta määrittävää piirrettä.

Husserl huomauttaa, että hän ei tarkastele elämystä tässä nyt psykologisessa mielessä, vaan puhtaina ja käsitteellistettyinä. Tällä hän viittaa ilmeisesti siihen, että hän jättää huomiotta elämysten kaiken sellaisen aineksen, joka liittää elämysten johonkin tiettyyn subjektiin ja johonkin määrättyyn aikaan ja paikkaan. Hän esittää, että vastaavan kuvauksen voi esittää myös tunteista ja tahdosta sekä mieluisuuden ja vastenmielisyyden elämysten.

Lopuksi hän esittää huomion siitä, että elämysten voivat kerrostua. Tällä hän tarkoittaa kaikeksi sitä, että havaintoelämys voi esiintyä yhdessä esimerkiksi muiston ja jonkin tunteen kanssa. Jälkimmäisten voi ajatella näin rikastavan havaintoelämystä; toisaalta havaintoelämysten saattavat värittää muistojamme ja tunteitamme.

Vastaus tehtävään on essee, jossa pitää kuvailla, miten Husserl ymmärtää tietoisien elämysten olemuksen tekstikatkelmassa. Vastauksen pisteityksessä kaikki yllä mainitun arviointitaulukon ulottuvuudet tulee ottaa huomioon.

3 pisteen vastauksessa kokelas kuvailee Husserlin elämysten käsityksen joitakin puolia.

5 pisteen vastauksessa kokelas kuvailee Husserlin elämysten käsitystä yleisesti tekstikatkelman perusteella. Vastauksesta välittyy ymmärrys elämysten intentionaalisesta luonteesta.

8 pisteen vastauksessa kokelas esittää johdonmukaisen ja monipuolisen kuvauksen Husserlin elämuskäsityksestä. Kuvaus on muotoiltu yleisellä tasolla ja siitä välittyy selkeä ymmärrys niin elämysten intentionaalisesta luonteesta kuin niiden kerrostuneisuudesta.

9.2 (20 p.)

Hyvässä vastauksessa sovelletaan tehtäväosiossa 9.1 esitettyä yleistä kuvausta tietoisista elämuskäsitteistä omena koskevaan havaintoon ja muistoon. Husserlin teksti päättyy huomioon elämysten kerrostuneisuudesta. Hyvässä vastauksessa tätä huomiota hyödynnetään syventämään havainnon ja muistin analyysia.

Omena on Husserlin terminologiassa havaittu ja sitä koskeva havainto on havaintoelämys. Elämys suuntautuu omena, jolloin taka-alalle jäävät omenan ympäristössä olevat muut asiat, esimerkiksi pöydällä oleva hedelmävat tai sen vieressä oleva sanomalehti. Nekin voivat tulla tietoisesta elämuskäsitteeksi, jos suuntaamme katsemme niihin.

Havaitsemme aistinvaraisesti omenasta sen värin, muodon ja kenties hajun. Jos otamme omenan käteemme, voimme tuntea sen painon ja vahamaisen pinnan. Kutsumme objektia omenaksi, koska olemme oppineet tekemään näin. Havaintoelämys itsessään ei sisällä tätä kielen ilmaisemaa käsitteellistä informaatiota, ellemmme ajattele, että käsitteemme läpäisevät ja rikastavat aistihavaintoja. Tällainen tulkinta Husserlin ajattelusta on hyväksyttävä, kun ottaa huomioon hänen ajatuksensa elämysten kerrostuneisuudesta. Havainnon päälle saattaa kerrostua esimerkiksi halu, joka ohjaa nälkäisen subjektin tekemiä havaintoja.

Muisto omenasta eroaa omena koskevasta havainnosta siinä, että muistettu objekti ei ole tyypillisesti läsnä aisteille. Muistettu omena on kuitenkin vastaavalla tavalla etualaistettu kuin havaittu omena. Voimme siirtää huomiotamme muistoon hedelmävatista tai sanomalehdestä, mutta ne eivät ole tietoisuudessamme samalla tavalla kuin omena, silloin kun huomiomme kiinnittyy omena.

Muisto omenasta saattaa vaikuttaa muihin elämuskäsitteisiin. Jos olemme maistaneet lapsena hyvin karvasta omena ja saaneet siitä kammon omenia kohtaan, tällainen ikävä muisto saattaa kulkea mukana jopa läpi koko elämämme ja värittää kaikki omenia koskevat havaintomme epämiellyttäviksi. Vastaavalla tavalla uudet havainnot saattavat muokata muistojamme.

Vastaus tehtävään on essee, jossa pitää soveltaa Husserlin fenomenologista lähestymistapaa analysoimalla havaintoa ja muistoa omenasta tietoisena elämyksenä. Vastauksen pisteityksessä kaikki yllä mainitun arviointitaulukon ulottuvuudet tulee ottaa huomioon.

5 pisteen vastauksessa kokelas tekee joitakin huomioita omenaa koskevista havainnoista ja muistoista Husserlin lähestymistapaa soveltaen. Vaihtoehtoisesti kokelas analysoi tarkemmin toista elämystä.

10 pisteen vastauksessa kokelas analysoi sekä havaintoa että muistoa omenasta. Vastaus osoittaa tyydyttävää ymmärrystä Husserlin lähestymistavasta.

15 pisteen vastauksessa kokelas analysoi johdonmukaisesti ja monipuolisesti havaintoa ja muistoa omenasta. Vastauksesta välittyy hyvä ymmärrys Husserlin lähestymistavasta. Muun muassa hänen ajatuksensa elämysten kerrostuneisuudesta on sisäistetty.

Huippupisteiden vastauksessa kokelas syventää vastaustaan esimerkiksi analysoimalla seikkaperäisesti havainnon ja muiston välisiä suhteita tai pohtimalla, miten kyseisillä elämyksillä voi olla käsitteellistä sisältöä.

LOPS15:ssä tehtävä liittyy kurssin Tieto, tiede ja todellisuus (FI4) sisältöön ”todellisuuden ilmeneminen ja hahmottaminen”.